

Оригинални научни рад
УДК: 821.163.41.09"04/14"
091=163.41"14/15"
811.163.41`35

РЕСАВСКИ ПРАВОПИС У ПОВЕЉАМА И
ПИСМИМА ДЕСПОТА ЛАЗАРА И
СТЕФАНА БРАНКОВИЋА¹

RESAVIAN ORTHOGRAPHY IN THE CHARTERS AND LETTERS OF
DESPOT LAZAR AND STEFAN BRANKOVIĆ

Владимир Р. Поломац²
Филолошко-уметнички факултет
Крагујевац

Проф. Гордани Јовановић у знак захвалности
за несебичну академску и животну подршку

¹ Рад је урађен у оквиру научног пројекта *Историја српског језика* Министарства просвете и науке Републике Србије (евиденциони број 178001).

² vladimir.polomac@gmail.com

АПСТРАКТ: У раду је истражено присуство најважнијих одлика ресавског правописа у повељама и писмима деспота Лазара и Стефана Бранковића, наследника деспота Ђурђа Бранковића. На основу проведене анализе може се закључити да се у испитиваним документима среће више правописних варијација него у повељама деспота Ђурђа насталим од краја треће деценије XV века. Уместо даљег ширења и стабилизације употребе најважнијих одлика ресавског правописа, у испитиваним документима долази до слабљења правописних норми. У односу на повеље деспота Ђурђа настале од краја треће деценије XV века посебно су слабије заступљене: (а) употреба графеме Q; (б) употреба графеме а у функцији обележавања групе [ja] у поствокалском положају; и (в) употреба спирита и акцената (посебно оксије и обичне варије). Ове чињенице, на први поглед парадоксалне, могу се објаснити, с једне стране, световним карактером испитиваних докумената (што је од пресудног значаја за изостајање графеме Q), а с друге стране, друштвеноисторијским контекстом у коме су ови документи настали. Време опште несигурности непосредно пред пад Деспотовине морало је оставити трага и на делатност писара у канцеларији наследника деспота Ђурђа Бранковића.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: ресавски правопис, српске средњовековне повеље и писма, деспот Лазар Бранковић, деспот Стефан Бранковић, XV век.

1. УВОД

1.1. Досадашња истраживања графиције и правописа српских повеља и писама са територије средњовековне Деспотовине (уп. Поломац В. 2012а) указују на то (1) да се стабилизована употреба ресавског правописа може пратити тек од краја треће деценије XV века у повељама насталим у канцеларији деспота Ђурђа; и (2) да су најважније одлике ресавског правописа у повељама од краја XIV и током XV века различито заступљене, те да се према степену стабилизације разликују: (а) одлике које

нису присутне (употреба графеме s у словној вредности), (б) одлике чија употреба није у потпуности стабилизована, чак ни након треће деценије XV века (употреба графема њ и њ, употреба е и е у функцији обележавања [је] у иницијалном и поствокалском положају, употреба акцентуације и новије интерпункције), и (в) одлике чија је употреба доследније изражена, а од краја треће деценије XV века и потпуно стабилизована (употреба графеме ĩ у функцији обележавања тзв. редукованог /и/, употреба графеме л у функцији обележавања поствокалске групе [ја], употреба грчких слова ζ и ϕ³).

1.2. Основни циљ нашега прилога представља покушај да се пружи одговор на питање у којој мери се графиција и правопис повеља и писама деспота Лазара и Стефана Бранковића уклапају у наведену општу слику употребе ресавског правописа у повељама са територије средњовековне Деспотовине насталим од краја XIV и током XV века.

1.3. Истраживањем је обухваћено укупно девет докумената, који се у наставку наводе према хронолошком редоследу настанка⁴:

(1) **ЂВ 1456** – Повеља деспота Ђурђа Бранковића и његовог

³ У испитиваним повељама и писмима нису потврђени примера у којима би се очекивала графема ѡ, док је употреба графеме ѡ нестабилизована, што је и очекивано с обзиром на велики број конкурентних графема за обележавање /и/.

⁴ Приликом истраживања користили смо се фотографским снимцима научног пројекта *Историја српског језика* Филозофског факултета у Новом Саду, као и снимком ЂВ 1456 који је објављен у Синдик Д. 1978. С обзиром на то да нам је снимак ЛР 1457 остао непознат, било смо принуђени да се служимо издањем ове повеље у оригиналној графицији објављеним у Lascaris M. 1935, што је приликом навођења примера у раду посебно назначавано.

сина Лазара грачанском митрополиту Венедикту (6. IX 1456, Смедерево)⁵; (2) Л1 1457 – Признаница деспота Лазара Бранковића о пријему дела очеве оставе (12. VIII 1457); (3) С1 1457 – Признаница деспота Стефана Бранковића о пријему дела очеве оставе (12. VIII 1457); (4) Г 1457 – Потврда о подизању дела драгоцености деспота Ћурђа Бранковића депонованих до 18. новембра 1457. године (18. XI 1457); (5) ЛР 1457 – Повеља деспота Лазара Бранковића ризничару Радославу (4. XII 1457, Смедерево); (6) Л2 1457 – Признаница деспота Лазара Бранковића о пријему остатка очеве оставе (14. XII 1457, Смедерево); (7) С2 1457 – Признаница деспота Стефана Бранковића о пријему остатка очеве оставе (14. XII 1457, Смедерево); (8) ЛД 1457 – Писмо деспота Лазара Бранковића Дубровчанима којим потврђује да је примио остатак очеве оставе (22. XII 1457); (9) СД 1476 – Писмо деспота Стефана Бранковића Дубровчанима којим их моли да се не оглуше о његову жену и децу (1. X 1476).

Наведени документи показују висок степен хронолошког и територијалног јединства. Највећи број повеља и писама (укупно осам) настао је у периоду од нешто више од годину дана (тачније, између 6. IX 1456, од када датира ЋВ 1456, и 22. XII 1457, од када датира ЛД 1457), једино је СД 1476 настала скоро две деценије касније, у последњим данима живота деспота Стефана Бранковића током његовог изгнанства у Италији (уп. Спремић, 1994: 534–535). За укупно четири документа (ЋВ 1456, Л2 1457, С2 1457 и ЛР 1457) у есхатоколу је наведено и место настанка (Смедерево). Разложно је претпоставити и да су остали

⁵ Уношење ове повеље у истраживачки корпус оправдано је помињањем деспота Лазара као саиздаваоца, као и чињеницом да је повељу писао велики логотет Степан Ратковић, писар који је писао и повељу деспота Лазара ризничару Радославу (4. XII 1457, Смедерево).

документи (изузев Г 1457) издати током 1457. године настали у престоници Бранковића.

Само у трима случајевима располагали смо непосредним подацима о писарима испитиваних докумената: велики логотет Степан Ратковић писао је ЋВ 1456 (пнса степан ратковн|к|ѣ). въ лѣт|т|о) * сѣѣѣ. м(ѣ)|с|е)ца сѣк|т|е|л|м|врѣа ·с· д(ь)нъ в с|е|д|е|р|е|в|с|ѣ :- 18/19)⁶ и ЛР 1457 (п|о|в|е|л|ѣ|н|ѣ|л|м|ѣ) г(осподн)на дѣл|с|пота пнса лог|о|т|е|т|ѣ) степан|н|ѣ) ратковн|к|ѣ) въ лѣто сѣѣѣ м(ѣ)|с|е)ца дѣк|л|м|врѣа четвѣр|тн д(ь)нъ в с|е|д|л|е)рѣв 16/17); игуман Јефросим писао је Г 1457 (н |а нг|м|нъ ефросн|л|ѣ) пнса|х|ѣ) сво|о|м|ѣ) р|в|к|л|м|ѣ) 4). С обзиром на то да је велики логотет Степан Ратковић обављао дужност писара у канцеларији Бранковића од 1450. до 1458. године (уп. Спремић, 1994: 73), може се претпоставити да је он могао учествовати у писању или бар у конципирању и других повеља и писама насталих током 1457. године (Л1 1457, С1 1457, Л2 1457, С2 1457, ЛД 1457).

Испитивани документи жанровски и садржински могу се поделити у неколико група: (а) властеоске даровнице: ЋВ 1456 и ЛР 1457; (б) признанице упућене Дубровчанима о подизању делова оставе деспота Ђурђа: висок степен садржинске и текстуалне подударности између Л1 1457 и С1 1457, и Л2 1457 и С2

⁶ Приликом навођења примера придржавали смо се следећих начела: (1) надредно слово спуштано је у ред што је и посебно означавано вертикалним цртама <<; (2) скраћенице под титлом разрешаване су што је и посебно означавано округлим заградама (); (3) скраћенице без титли разрешаване су што је и означавано четвртастим заградама []; (4) у изломљеним заградама { } дате су реконструкције оштећених или тешко читљивих делова текста; (5) надредни акценатски знаци нису доношени, изузев у одељку у коме се разматра њихова употреба; (6) савремена правописна правила о писању великог слова нису преношена; (7) задржана је оригинална интерпункција; (8) уз сваки пример наведена је скраћеница документа и број реда у коме се пример налази.

1457⁷; (в) кратка потврда (четири реда) о подизању дела драгоцености депонованих у Дубровнику за рачун Гргура Бранковића, сина деспота Ђурђа Бранковића (Г 1457); (4) писма упућена Дубровнику (ЛД 1457: писмо којим се потврђује примање остатка оставе деспота Ђурђа; СД 1476: писмо којим Стефан Бранковић моли Дубровчане да се не оглуше о његову жену и децу).

1.4. Истраживањем су обухваћене граfiјске и правописне црте које су у досадашњој литератури најчешће означаване као ресавске (уп. Мошин, 1965: 472–473, Недељковић, 1965, Грицкат, 1978, Јерковић, 1980: 27–28): (а) употреба *ѕ* у словној вредности; (б) употреба *љ*; (в) употреба *ы* на етимолошком месту; (г) употреба *ї* у функцији обележавања /и/ у позицији испред /j/ (тзв. редуковано *и*); (д) обележавање гласовне групе [ja] у поствокалском положају графемом *а*; (ђ) обележавање гласовне групе [je] помоћу *є* или *е*; (е) фреквенција употребе акценатских знакова; (ж) употреба новије интерпункције са тачком на доњој линији и запетом; и (з) употреба грчких слова *ξ*, *ψ*, *ϕ* и *ν*.

2. АНАЛИЗА ГРАЂЕ

2.1. УПОТРЕБА ГРАФЕМЕ *ѕ* У СЛОВНОЈ ВРЕДНОСТИ. У повељама и писмима деспота Лазара и Стефана Бранковића нису забележени примери употребе графеме *ѕ* у словној вредности, што у

⁷ Поред основног текста, у сва четири наведена документа налази се и кратки додатак писан руком Дамјана Жуњевића (Џуњевића), угледног Дубровчанина који је дуго година био у дипломатској служби Бранковића (уп. Спремић, 1994: 272–272). Стога, овај део текста није узет у обзир приликом истраживања.

потпуности одговара и стању повеља и писама деспота Стефана Лазаревића и Ђурђа Бранковића (Поломац, 2012а: 293).

2.2. УПОТРЕБА ГРАФЕМЕ њ. Статистички преглед броја примера употребе ове графеме у испитиваним документима приказан је у следећој табели.

	ВОКАЛ /а/	ВОКАЛНО /р/	КРАЈ РЕЧИ	УКУПНО
ЂВ 1456	3	–	–	3
Л1 1457	1	2	–	3
С1 1457	2	3	–	5
Г 1457	2	2	1	5
ЛР 1457	1	–	–	1
Л2 1457	3	2	–	5
С2 1457	7	6	11	24
ЛД 1457	–	2	–	2
СД 1476	–	–	–	–
УКУПНО	19	17	12	38

Табела 1: Употреба графеме њ

Испитиване повеље и писма – како показује наведена табела – могу се у погледу ове правописне црте поделити на три групе: (а) СД 1476 – у којој графема њ није забележена; (б) ЂВ 1456, Л1 1457, С1 1457, ЛР 1457, Л2 1457 и ЛД 1457 – у којима је ова графема забележена малобројним примерима; и (в) Г 1457 и С2 1457 – у којима је, с обзиром на величину текста, графема њ присутна у већем броју примера. Одсуство графеме њ у СД 1476 (као и других најважнијих одлика ресавског правописа, в. ниже) вероватно је последица драматичних историјских околности у којима је овај документ настао. У документима наве-

деним под (б) употреба графеме њ ниже је фреквенције него у световним повељама из канцеларије деспота Ђурђа⁸, што може бити и последица друштвеноисторијског контекста у коме настају ови документи (време непосредно пред пад Деспотовине). Релативно велики број примера у Г 1457 (у односу на величину текста) може бити узрокован чињеницом да је писар овога документа био црквено лице (игуман Јефросим), те самим тим и бољи познавалац правописне традиције.

Највећи број примера употребе графеме њ очекивано долази на месту некадашњег изговорног полугласника. Примери:

ЂВ 1456: сѣтѣлѣрѣ 2, сѣ 7, вѣ 19.

Л1 1457: вѣ 16.

С1 1457: вѣсакѣлѣ 1, вѣ 16.

Г 1457: двѣровѣкѣлѣ(ѣ) 1, лнтрѣ 3.

ЛР 1457 (према издању): сѣтѣлѣрѣ 1.

Л2 1457: ѡсѣлѣ(ѣ) сѣтѣлѣ 12, нѣнесѣлѣ(ѣ) 20, вѣ 23.

С2 1457: прѣпатѣлѣ 3, двѣровѣкѣлѣ(ѣ) 4, двѣтѣ лнтрѣ 5x2, ѡсѣлѣ(ѣ) сѣтѣ 13, сѣдѣлѣлѣ(ѣ)тѣ лнтрѣ 11, вѣ 24.

У вези са наведеним примерима неопходно је указати на следеће: (а) у свим наведеним примерима графемом њ обележава се вокал /a/ пореклом од некадашњег изговорног полугласника⁹; (б) поред типичних позиција у којима се графема њ очекује у складу са нормом ресавског правописа (предлог и префикс *вѣ* и *сѣ*, заменички корен *вѣс-*), забележени су примери са овом графемом и у другим позицијама: у основинском делу

⁸ У потврдној привилегији деспота Ђурђа Дубровнику из 1428. године забележено је више од педесет примера ове графеме у различитим позицијама, у потврдној привилегији деспота Ђурђа Дубровнику из 1445. године двадесет седам примера, а у краћој повељи Дубровнику из 1445. године десет примера (уп. Поломац, 2011: 464, 467–468).

Л2 1457: срѣблѣм(ь) 1, грѣгърѣ 8; срѣбрѣнѣ 5, грѣгъра 15, срѣбрѣнога 18/19, тврѣда 21;

– док комбинација рѣ долази чешће само у ЛД 1457: срѣблѣм(ь) 1, срѣблѣм(ь) 7; вгрѣскѣ 17.

Употреба графеме ѣ у финалној позицији, забележена је само у двама документима, ни по чему не одступа битно од стања које је карактеристично за повеље и писма деспота Стефана Лазаревића и Ђурђа Бранковића. Примери:

Г 1457: грѣговѣ 2.

С2 1457: лнстѣ 1, г(осподн)нѣ 2, ковѣ 4, дѣветѣ 5x2, седѣмѣ дѣл(ѣ)тѣ лнтрѣ 11, осамѣ дѣл(ѣ)тѣ 11/12, 12, петѣ дѣл(ѣ)тѣ 13, нзнѣслѣ 21, д(ь)нѣ 24.

2.3. УПОТРЕБА ГРАФЕМЕ Ы. У повељама и писмима деспота Лазара и Стефана Бранковића графема ы потврђена је само малобројним примерима: ыѣ ЂВ 1456: 8, 13 (етимолошка позиција); оѣнѣзы ЂВ 1456: 14, оѣнѣзы ЂВ 1456: 14, живѣмѣ СД 1476: 4 (на етимолошком месту вокала /и/). Поређење изложеног стања са стањем повеља и писама деспота Стефана Лазаревића и деспота Ђурђа Бранковића (Поломац, 2011: 38–43) упућује на закључак да враћање у употребу графеме ы у повељама и писмима од краја XIV века и током XV века зависи од жанра и садржаја текста¹⁰. Ова се графема у манастирским даровницама доследније пише у етимолошкој позицији већ на прелазу XIV у XV век (повеља монахиње Јевгеније Св. Пантелејмону из 1400. године и посебно повеља монахиње Јевгеније Високим Дечанима, између 1397–1402. године, уп. Поломац, 2012в). Током прве

¹⁰ На разлике у правопису наших најстаријих световних и црквених споменика указао је још А. Белић у студији о утицају Св. Саве на стварање нове редакције српских ћирилских споменика (уп. Белић, 2007: 361, 365).

Г 1457: нманіє 3, покласаріє 3; прнесмо 1.

ЛР 1457 (према издању): М(н)л(о)лстїю 1, в(о)жїєю 1, пославженїє 2, пронїю 2, 5, 9, пронїарїє 6, свдїє 10, хр(н)лстїань 13, записанїа 14, записанїє 14, плвелѣнїєл[ь] 16, декїєлврїа 16/17; сестрнчнлкнїєл[ь] 5.

ЛД 1457: дамїанв 3, 13, 14/15, 20, здравїю 3, стоанїю 3, м(н)л(о)лстїю 4, в(о)жїюл[ь] 4, в(о)жїа 4, нманїа 7, полїтєнїю 8, декїєлврїа 17, 22, хр(н)лстїанскѣ 18, полїтєнїю 21, прїателїєл[ь] 1споља; прнїателїєл[ь] 1, братнє 1споља.

(В) ЋВ 1456: М(н)л(о)лстїю 1, в(о)жїєю 1, гєсоргїа 3, цнтрополїє 12, итд.

Л1 1457: знанїє 1, роднтелїє 2, 6, прїател[ь] 3, братїє 3, итд.

Л2 1457: прїателїє 9, дамїанв 10, верованїє 23, декїєлврїа 24, итд.

С2 1457: братїє 3, роднтелїє 5, 7, прїателїє 17, итд.

Статистички преглед употребе ове графеме у функцији обележавања вокала /и/ испред консонанта /ј/ приказан је у табели 2.

	ГРАФЕМА ĩ	ГРАФЕМА њ	УКУПНО
ЋВ 1456	9	–	9
Л1 1457	10	–	10
С1 1457	8	1	9
Г 1457	2	1	3
ЛР 1457	14	1	15

Табела 2: Обележавање графеме /и/ испред /ј/

Ресавски правопис у повељама и писмима...

Л2 1457	21	–	21
С2 1457	21	–	21
ЛД 1457	16	2	18
СД 1476	–	9	9
УКУПНО	101	14	115

Табела 2: Обележавање графеме /и/ испред /ј/

У погледу ове правописне црте испитиване повеље и писма (изузев СД 1476) слажу се са стањем повеља деспота Ђурђа које су настале након треће деценије XV века.

2.5. ОБЕЛЕЖАВАЊЕ ГЛАСОВНЕ ГРУПЕ [ЈА] У ПОСТВОКАЛСКОМ ПОЛОЖАЈУ. Статистички преглед употребе графема *а* и *иа* у функцији обележавања групе [ја] у поствокалском положају приказан је у табели 3.

	ГРАФЕМА <i>а</i>	ГРАФЕМА <i>иа</i>	УКУПНО
ЂВ 1456	3	–	3
Л1 1457	3	–	3
С1 1457	2	1	3
Г 1457	–	–	–
ЛР 1457	6	–	6
Л2 1457	9	–	9
С2 1457	1	8	9
ЛД 1457	1	11	12
СД 1476	–	8	8
Укупно	25	28	53

Табела 3: Обележавање групе [ја] у поствокалском положају

Испитивани документи се – како показује наведена табела – у погледу ове правописне црте могу поделити на четири групе: (а) ЂВ 1456, Л1 1457, ЛР 1457, Л2 1457 – у којима се доследно среће графема *а* у овој функцији; (б) С1 1457 – у којој се срећу

оба манира, с тим да граџема л преовлађује; (в) С2 1457, ЛД 1457 – у којима се срећу оба манира, с тим да је граџема љ у скоро доследној употреби; (г) СД 1476 – у којој се доследно употребљава граџема љ у овој функцији. Гласовна група [ја] није забележена у Г 1457.

Примери:

(А) ЋВ 1456: гѣѡрѣа 3, гѣѡрѣа 15, сѣклѣѡвѣа 19.

Л1 1457: прѣатѣл(ь) 3, нѣанѣа 10, 13.

ЛР 1457 (према издању): пронѣарѣ 6, пр(ѣ)ч(н)сѣтал 6, хр(н)сѣтѣанъ 13, итд.

Л2 1457: прѣатѣл(ь) 4, прѣатѣлѣ 9, 14, 16, дамѣанъ 10, 14, итд.

(Б) С1 1457: нѣанѣа 10, 13, али и прѣатѣлѣ 3.

(В) С2 1457: прѣатѣлѣ 3, прѣатѣлѣ 9, 15, 17, дамѣанъ 10, 15, нѣанѣа 18, сѣкл(ѣ)ѡвѣа 24, али и нѣанѣа 22.

ЛД 1457: прѣатѣлѣѡл(ь) 1, дамѣанъ 3, 13, 14/15, 20, стѡанѣю 3, в(о)жѣа 4, нѣанѣа 7, покѡлн(ь) 10, дѣклѡвѣа 17, хр(н)сѣтѣанскѡ 18, прѣатѣлѣѡл(ь) 1 споља, али и дѣклѡвѣа 22.

(Г) СД 1476: прѣатѣлѣѡл(ь) 1, 3, в(о)жнѣа 4, моѡ 5, 15, ѡзданнѣа 8, итд.

Поређење изнетог материјала са стањем повеља и писама деспота Стефана Лазаревића и Ћурђа Бранковића упуђује на следеће закључке: (а) повеље и писма деспота Лазара и Стефана Бранковића у којима се граџема л употребљава доследно (или скоро доследно) (ЋВ 1456, Л1 1457, ЛР 1457, Л2 1457, С1 1457)

представљају продужетак стања карактеристичног за повеље деспота Ђурђа Бранковића настале након треће деценије XV века, у којима је извршена стабилизација овога правописног манира; (δ) повеље и писма у којима се доследно (или скоро доследно) употребљава графема ѓ (СД 1476, С2 1457, ЛД 1457) одступају од очекиваног стања, што може бити узроковано и драматичним историјским околностима у којима су ови документи настајали (непосредно пред пад Деспотовине).

2.6. ОБЕЛЕЖАВАЊЕ ГЛАСОВНЕ ГРУПЕ [ЈЕ]. Статистички преглед обележавања гласовне групе [је] у иницијалном положају наведен је у табели 4.

	ГРАФЕМА к	ГРАФЕМЕ є и е	УКУПНО
ЂВ 1456	3	–	3
Л1 1457	5	1	6
С1 1457	4	2	6
Г 1457	–	2	2
ЈР 1457	3	2	5
Л2 1457	7	3	10
С2 1457	5	6	11
ЛД 1457	12	8	20
СД 1476	1	1	2
УКУПНО	40	25	65

Табела 4: Обележавање групе [је] у иницијалном положају

Нормализовани правопис – како показује наведена табела – забележена је само у двама документима: ЂВ 1456: **к** 4, 9, 16; и Г 1457: **є** *рѡснѡ* [ѡ] 1, 4. У осталим повељама и писмима присутна су оба правописна манира. Примери:

Л1 1457: **к** 5, 7, 14, 15, **є** *днон* 14, **є** *рна* 3.

С1 1457: к 7, 13, 15x2, ерна 3, еднор 15.

ЛР 1457 (према издању): к 10, 15, кгоже 12, е 2, е 7.

Л2 1457: к 6, 7, 8, 11, 15, 21, 22, ерна 3, ефроснцлв 16, еднор 22.

С2 1457: к 4, 6, 7, 22x2, ерна 3, е 8, 14, 16, е[ф]роснцв 17/18, еднор 22.

ЛД 1457: к 4, 6x2, 7, 9, 10x2, 16, 17, 18, 20, ере 7, 8, 9, 10, 12, 17, еднр 13, ерѣ 21.

СД 1476: к 4, ерел(ь) 22.

Пажљивија анализа наведених примера указује на то да се графема к најчешће употребљава у функцији обележавања облика 3. л. јд. през. глагола *јесам* (само два примера изван ове позиције: еднор Л1 1457: 14, кгоже ЛР 1457: 12 (према издању)), што представља продужетак стања повеља и писама деспота Стефана Лазаревића и Ђурђа Бранковића (уп. Поломац, 2011: 80).

Статистички преглед обележавања гласовне групе [je] у поствокалском положају наведен је у табели 5.

	ГРАФЕМА к	ГРАФЕМЕ е и е	УКУПНО
ЂВ 1456	2	2	4
Л1 1457	2	5	7
С1 1457	–	6	6
Г 1457	–	3	3
ЛР 1457	3	4	7
Л2 1457	–	11	11
С2 1457	3	6	9
ЛД 1457	1	1	2

Табела 5: Обележавање групе [je] у поствокалском положају

Ресавски правопис у повељама и писмима...

СД 1476	9	–	9
Укупно	20	38	58

Табела 5: Обележавање групе [je] у поствокалском положају

Испитиване повеље и писма – како показује наведена табела – могу се поделити на четири групе: (а) С1 1457, Г 1457, Л2 1457 – у којима се графеме ϵ и ϵ употребљавају доследно; (б) СД 1476 – у којој се доследно употребљава графема κ ; (в) ТЈВ 1456 и ЛД 1457 – подједнак број примера за оба правописна манира; и (г) Л1 1457, ЛР 1457 (према издању) и С2 1457 – у којима обележавање помоћу графема ϵ и ϵ преовлађује.

Примери:

- (А) С1 1457: знаніе 1, родителіе 2, братіе 3, родителіе 5, 7, вѣрованіе 16.
 Г 1457: нцаніе 3, прнесмо 1, поклансаріе 3.
 Л2 1457: знаніе 1, родителіе 2/3, 5, братіе 4, рлодителіе 7, пріателіе 9, 14, 16, итд.
- (Б) СД 1476: моѣ 6, 7x2, 9, 10, препорѣченіе 16, 21, 22/23, втелш(ѣ)нніе 19.
- (В) ТЈВ 1456: мнтрополіе 12, покоѣ 17, в(о)жією 1, повѣлѣніемь 18/19.
 ЛД 1457: коѣ 13, братнѣ 1споља.
- (Г) Л1 1457: в(о)жією 1, родителі(т)іѣ 4/5, знаніе 1, родителіе 2, 6, братіе 3, верованіе 15.
 ЛР 1457 (према издању): в(о)жією 1, сестричнїкнїемл[ь] 5, свдїе 10, посавженіе 2, пронїдрїе 6, запнсаніе 14, плѣкелѣнїемл[ь] 16.

С2 1457: родителіє 2, 4, 6, знаніє 1, братіє 3, пріятеліє 9, 15, 17, вѣрованіє 23.

Употреба графема ϵ и ϵ у испитиваним документима (изузев СД 1476) у начелу одговара стању повеља деспота Ђурђа Бранковића које су настале од краја треће деценије XV века. У обе групе докумената писање графеме ϵ и ϵ у функцији обележавања [je] у поствокалској функцији није до краја спроведено.

2.6. УПОТРЕБА СПИРИТА И АКЦЕНАТА. Ни у једном од испитиваних докумената није забележена доследна и систематична употреба спирита¹². У следећим повељама и писмима потврђен је само спиритус ленис:

ЂВ 1456: њ 1, 4, 5x2, 6, оѣ 3, 4, 6, ѡвѡн 4, ѡсѡнцн 5, ѡноѡн 9, ѡконзн 12, ѡконзы 14, итд.

Л1 1457: ѡзнеcl(ε) 1, ѡвѡзн 1, ѡтворенѡ 1, ѡ 2, 3, 4, ѡрна 3, ѡспрн 4, ѡпетl(ь) 4, ѡстало 4, итд.

С1 1457: ѡзнеcl(ε) 1, ѡван 1, ѡтворенн 1, ѡ 2, 3, 4, маѡка 2, ѡрна 3, ѡпетъ 4, ѡстало 5, итд.

Г 1457: ѡфроснл[ь] 1, прѡсмо 1.

Л2 1457: ѡ 3, 4x2, ѡспрн 4, ѡпетl(ь) 5, ѡсьл[ь] 11, итд.

С2 1457: ѡ 3, 4, 5, маѡка 2, ѡпетl[ь] 5, ѡстало 6, ѡнеѡзн 6, итд.

ЛД 1457: ѡн 2, ѡн 5, колѡко 6, ѡвоѡ нашѡѡ 7, такоѡ 9, итд.

У свим наведеним повељама овај се знак употребљава у типичним позицијама, најчешће на иницијалној вокалској графемѡ или лигатури. Изузетак представља употреба изнад финалне вокалске графеме у ЛД 1457. Посебно истицање

¹² Изван разматрања оставили смо ЛР 1457 будући да нисмо располагали фотографским снимком.

заслужују и различити облици овога знака: у Л1 1457 употребљен је положени спиритус ленис, у Л2 1457 облик подсећа на двотачку, а у ЛД 1457 знак који се обликом приближава оксији. Спирити нису забележени у СД 1476.

Употреба спирита у испитиваним документима у начелу се не разликује од стања повеља и писама деспота Стефана Лазаревића и Ђурђа Бранковића (уп. Поломац, 2011: 56–58).

Испитивање употребе акценатских знакова у повељама и писмима деспота Лазара и Стефана Бранковића ограничено је на најфреквентније знаке: оксију, обичну и двоструку варију.

Доследнија употреба оксије забележена је само у С1 1457. Примери:

(А) Иницијални слог: знáниѿе 1, кóга 1, кáко що 2, рóднѿелѿе 2, гýргъ 2, врáтѿе 3, в влáстѿла 3, дѣбровѣтѿкѿнѿхъ 3, срѣбро 4, ж ѿвотъ 4, в влáстѿлѿ 5, двѣ стѣ лѿтѿрѿ бх2, лáзаръ 7, лáзарь 8, дѣбровѣтѿкѿнѿ(ѿ) 9, дѣбровѣтѿкѿнѿ 10, в сѣвѣ 10, нѿщо 10, мнóгво 11, срѣбра 11, кóва 11, срѣбрьнóга 11, нáсь 12, кнѿгъ 12, ѿдѿ(ѿ) влáстѿель 13, двѣ стѣ лѿтѿрѿ 13/14, врáта 14, кнѿга 15, лѿхо 15, нáшолѿ(ѿ) 15, кнѿгѿѿлѿ(ѿ) 15.

(Б) Унутрашњи слог: вѣсáкоѿлѿ 1, ѿтвóрѿнн 1, с(вѣ)топóчѿнѿвшн 2, сѿнѿна 3, поклáдѣ 3, ѿстáло 5, 10, на пѣно 9, ѿдѿ(ѿ) потѣнѿнога 9, 12/13, вдрѣжашѣ 10, нѿлáнѿа 10, ннѣса 12, ѿдѿ(ѿ) нѿлáнѿа 13, ѿдѿкѿнѿше 14, раскѿдѿена 15/16, постáвнѿнѿ(ѿ) 16, авгѣста 17.

Изнесена грађа не представља довољно добру подлогу за извођење поузданих закључака о померању места акцента са финалних слогова (деталније у Поломац, 2012б: 337).

У осталим документима оксија се не употребљава (С2 1457 и СД 1476) или се употребљава недовољно систематично:

ЋВ 1456: гѣѡргѣ 3, вѣрѣкѣвѣщнѣ 3/4, сѣла 4, 11, влѣстн 4, 6, сѣло 5, 6, 7, 10, мѣгѣамн 5, прѣвннѣамн 6, ѣ 9, ѡвѣн 10, нѣгова 17, деспѡта 18, пѣса 18.

Л1 1457: ѡскѣнь 13.

Г 1457: ѣфроснѣмѣ[ь] 1, прнѣсмѡ 1.

Л2 1457: 8 полѣтѣннѣхѣ[ь] нашнѣхѣ[ь] прѣѣтелѣлѣ[ь] н вратѣе н кнеза н влѣстѣлѣлѣ[ь] двѣровѣткнѣхѣ[ь] 3/4.

ЛД 1457: мѣ 1 (дат. јд.), стѣ послалѣ 4, несте вѣтнѣлѣ(н)лѣ 6, нѣ 6 (дат. мн.), нашѡѣ 7, ѡвоѡѣ 7, тоѡѣ 9, внсѡ вѣ вѣтнннѣлѣ 11, вѣ 16 (дат. мн.), итд.

Међу наведеним примерима посебно истицање заслужују примери у којима се оксија употребљава у правописној функцији изнад финалне вокалске графеме (најчешће н) на месту очекиваног спирита.

Примери употребе обичне варије забележени су само у трима документима:

ЋВ 1456: ѡлѣ 9 гѣѡргѣ 15;

С1 1457: скоѡ 5, скоѡ 8x2, коѡ 12, поѣскаѡ 12, 14, нн на ѣдноѡ 15, моѡ 16;

С2 1457: злѣтн 4, пѣтъ тнсѣ[кѣ] 13.

У ЋВ 1456 варија је употребљена уместо очекиваног спирита над финалном вокалском графемом. Иако се у С1 1457 овај знак употребљава у типичној позицији, малобројни примери не упућују на чување акцента на ултими. На месту обичне варије у примерима из С2 1457 очекујемо оксију или двоструку варију.

Двострука варија (кендема) представља најфреквентнији акценатски знак у повељама и писмима деспота Лазара и Стефана Бранковића. Према степену заступљености овога знака по-

веље и писма могу се поделити на три групе: (а) Г 1457 и СД 1476 – двострука варија изостаје; (б) ЋВ 1456 – двострука варија је посведочена малобројним примерима; и (в) Л1 1457, С1 1457, Л2 1457, С2 1457 и ЛД 1457 – двострука варија се употребљава ве-ома фреквентно.

Наводи се најпре грађа ЋВ 1456: бѣлѣкю 5 (акуз. јд.), пѣвнѣч(н)щє 8 (ном. јд.), ннѣ 8, ѡнѣ цо 10, цр(ь)кѣѣ 14 (ген. јд.).

Примери из осталих докумената¹³:

Л1 1457: (а) ѡтворєнѣ 1 (ном. јд.), светопочнвшѣ 2 (ном. мн.), главлскѣ 4 (акуз. јд.), златѣ 4 (акуз. јд.), сребрѣнѣ 4 (акуз. јд.), светопочнѣвшѣ 6 (ном. мн.), поттєннѣ 9 (ном. јд.), висвкѣ 15 (акуз. јд.); (б) аспрѣ 11 (ген. мн. ж. р.); (в) бѣло 4, бѣлога 11, злѣтога 11, тврѣда 14, двѣ стѣ 5/6, двѣ стѣ 6, на трѣ чѣстн 7, нѣ 10, 14 (3. л. јд. през.).

С1 1457: (а) ѡ властєла двєровьчѣкѣхъ 3 (ген. мн.), златѣ 4 (акуз. јд.), сребрѣнѣ 4 (акуз. јд.), с(вє)топочнвшѣ 6 (ном. мн.), трєтѣ 8x2, 9 (акуз. јд.), поттєннѣ 9 (ном. јд.), двєровькѣ 10 (ном. мн.), сребрѣнѣга 11 (ген. јд.), ннѣга 12 (ген. јд.), трєтѣ 14 (ном. јд.), ннѣ 14 (акуз. јд.), вєкѣѣ 16 (акуз. јд.), висвкѣ 17 (акуз. јд.), вторѣ 17 (ном. јд.); (б) прѣнѣтєлѣ 3, ѡ властєлѣ 5 (ген. мн.), аспрѣ 11 (ген. мн. ж. р.); (в) лѣстѣ 1, ѡ кнѣза 3, 5 (ген. јд.), злѣта 6x2, 11 (ген. јд.), на трѣ чѣстн 7/8, ѡлѣлѣ кнѣза 9, 12/13 (ген. јд.), кнѣзь 10 (ном. јд.), мѣнѣ 1 (ном. мн.), ѣ 8, тѣзн 4, ѡнѣзн 7, злѣто 3, бѣло 4, бѣлога 11, злѣтога 11 (ген. јд.), тврѣда 15 (ном. јд.), двѣ стѣ 6, 13/14,

¹³ Грађа се наводи на следећи начин: под (а) примери са двоструком варијом у облицима сложене придевске деклинације; под (б) примери у наставцима именица и глагола; и под (в) примери изван категорије обличких наставка.

на трѣи чѣсти 7/8, давѣмь 1 (1. л. јд. през.), св бѣан поставилн 2, звѣше 5 (3. л. мн. аориста), звѣ 8 (3. л. јд. аориста), св бѣан одврсали 6, звѣхъ 9 (1. л. јд. аориста), нѣ 10, 15 (3. л. јд. през.).

ЛД 1457: (а) отворенѣи 2 (ном. јд.), светопочинкѣши 2 (ном. мн.), гламѣскѣ 4 (акуз. јд.), сребръни 5 (акуз. јд.), светлѣпочинкѣши 7 (ном. мн.), полчѣтенѣи 9 (ном. мн.), двѣровачкѣи 10 (ном. мн.), третѣи 15 (ном. јд.); (б) нема примера; (в) бѣло 5, к бѣло ѡстало 6, нѣ 17, 21 (3. л. јд. през.), прѣмана 11.

С2 1457: (а) отворенѣи 1 (ном. јд.); (б) 8 почтенѣх[ь] нашнх[ь] прѣпатељ 3 (ген. мн.); нзнѣсѣ 1 (3. л. јд. през.); (в) лазѣра 14 (ген. јд.), по стѣпанъ 18 (лок. јд.), тѣзи 5, 8, бѣло 4, злѣтого 19 (ген. јд.), на трѣи чѣсти 7, петъ тисв[къ] и ѡсамѣ(ь) сѣтъ и петъ дѣл(ѣ)тъ и двѣ двката 12/13, нѣ 18 (3. л. јд. през.).

ЛД 1457: (а) ѡдѣ[ь] свѣга 6, звѣрскѣи 17 (ном. јд.), хр(н)лстѣпанскѣ 18 (акуз. јд.). властѣљ 2, 2 на полеѣини (ген. мн.), ѡдѣ[ь] всѣ г(о)лсподѣ 10 (ген. јд.); (б) нзнѣрѣ 18, мнѣ 13 (3. л. мн. през.), сѣ вратѣи 19 (3. л. јд. през.); (в) ѡдѣ[ь] деспота лазѣра 1 (ген. јд.), по властѣлннѣи нашѣлѣ(ь) дамѣпанъ ж ѣнѣвнѣкю 2/3 (лок. јд.), ѡдѣ[ь] г(о)споднна стѣпанъ 13 (ген. јд.), мѣи 4 (ном. мн.), ѡврѣномъ 1 (дат. јд.), жѣвн 9 (ном. мн.), дрѣвъ 13 (акуз. јд.), стѣ пѣсан 2, 11, 15 (2. л. мн. през.), стѣ порѣчилн 2 (2. л. мн. през.), к бѣло 5 (3. л. јд. през.), стѣ звѣсали 5 (2. л. мн. през.), захвѣлѣлѣ(ь) 5/6 (1. л. јд. през.), бл(а)годѣрнѣлѣ(ь) 6 (1. л. јд. през.), бл(а)годѣрнѣло 8 (1. л. мн. през.), сло звѣанн 11 (1. л. мн. пасива перфекта), слѣл прѣманн 12 (1. л. мн. перфекта), звѣшъ 15 (1. л. мн. през.), знѣте 16, 19, 20 (2. л. мн. през.), звѣсати вн кѣмѣл 20 (1. л. мн. футура), сѣлѣ(ь)

ω|d|пoрѣтн|л|ъ) 20/21 (1. л. јд. перфекта), вѣдѣт|ѣ| вѣдѣнн
21 (2. л. мн. футура II).

У наведеним примерима двострука варија се употребљава у функцији обележавања наглашеног или ненаглашеног квантитета (детаљније у Поломац, 2012б: 338–343).

Поређење употребе акценатских знакова у испитиваним документима са стање повеља и писама деспота Ћурђа (уп. Поломац, 2011: 58–71) упућује на смањену фреквенцију оксије и варије у испитиваним документима, а с друге стране, на нешто повишену фреквенцију употребе двоструке варије (кендеме).

2.7. УПОТРЕБА НОВИЈЕ ИНТЕРПУНКЦИЈЕ. Изузев СД 1476 (у којој нису забележени примери тачке и запете), употреба новије интерпункције (тачка на доњој линији реда и запета) забележена је у свим осталим повељама и писмима деспота Лазара и Стефана Бранковића. Доследна употреба тачке на доњој линији реда и запете одликује ЋВ 1456 и Г 1457. Овим документима се придружује и С1 1457 у којој је забележен само један пример са тачком на средини реда. У Л2 1457 запета није забележена, а тачка на доњој линији реда знатно преовлађује у односу на тачку на средини реда. Релативно уједначен однос старије и новије интерпункције одликује Л1 1457 и С2 1457. У ЛД 1457 новија интерпункција је двоструко ниже фреквенције од старе (шест примера тачке на доњој линији реда и једна запета). Коначно, малобројни примери интерпункције у ЈР 1457 нису узети у разматрање будући да су забележени према издању.

Изнето стање употребе новије интерпункције у повељама и писмима деспота Лазара и Стефана Бранковића у начелу не одступа од стања повеља и писама деспота Ћурђа Бранковића (уп. Поломац, 2011: 74).

2.8. УПОТРЕБА ГРЧКИХ СЛОВА. У повељама и писмима деспота

Лазара и Стефана Бранковића нису забележени примери у којима се очекује употреба грчких слова ξ и ψ . У неколико примера забележени су v (avgста Л1 1457: 16, kv|p(ь) Л2 1457: 16, С2 1457: 17) и ϕ (ЛР 1457 (према издању): $\phi\omega$ фила 11, ϕ однна 11, лог| ϕ елт| ϕ 16). И у погледу ове правописне црте постоји поклапање између испитиваних докумената и повеља и писама деспота Ђурђа Бранковића (уп. Поломац, 2011: 52–53, 95–97).

3. ПРЕГЛЕД ПРАВОПИСНИХ ОДЛИКА ПОЈЕДИНАЧНИХ ПОВЕЉА И ПИСАМА

ЂВ 1456. Доследно су заступљене: (а) графема $\dot{\imath}$ у функцији означавања /и/ испред /j/; (б) графема λ у функцији обележавања поствокалске групе [ja]; (в) новија интерпункција. Слабије су заступљене: (а) графема ζ (само у трима примерима у функцији означавања /а/); (б) употреба графема ϵ и ϵ за обележавање [je] (у иницијалном положају само лигатура; у поствокалском положају подједнак број примера за κ и ϵ); (в) употреба спирита и акцената. Графема ψ среће се у изолованим случајевима. Нису забележени примери у којима се очекује употреба грчких слова.

Л1 1457. Доследно су заступљене: (а) графема $\dot{\imath}$ у функцији означавања /и/ испред /j/; (б) графема λ у функцији обележавања поствокалске групе [ja]. Слабије су заступљене: (а) графема ζ (једном у функцији означавања /а/, два пута у функцији обележавања вокалног /p/); (б) употреба графема ϵ и ϵ за обележавање [je] (у иницијалном положају лигатуром се најчешће обележава облик 3. л. јд. през. глагола *jesam*; у поствокалском положају двоструко више примера за ϵ и ϵ); (в) новија интерпункција (релативно уједначен однос старије и новије интерпункције); (г) употреба спирита и акцената (нешто више при-

мера за двоструку варију). Изостаје графема ы. Од грчких слова бележи се v.

С1 1457. Доследније су заступљене: (а) графеме ϵ и ϵ у функцији обележавања групе [je] (у иницијалном положају лигатура само у функцији обележавања 3. л. јд. през. глагола *јесам*; у поствокалском положају доследно ϵ и ϵ); (б) графема $\dot{\imath}$ у функцији означавања /и/ испред /j/ (само један пример графеме н у овој функцији); (в) новија интерпункција (само један пример тачке на средини реда); (г) употреба спирита и акцената (оксије, обичне и двоструке варије). Слабије су заступљене: (а) графема ζ (два пута у функцији обележавања /а/, три пута у функцији обележавања вокалног /р/); (б) графема λ у функцији обележавања поствокалске групе [ja] (два примера, на супрот једном примеру са лигатуром). Изостаје графема ы. У једном примеру изостаје ижица, док се друга грчка слова не очекују.

Г 1457. С обзиром на кратак текста документа доследније су заступљене: (а) графема ζ (два пута у функцији означавања /а/, два пута у функцији обележавања вокалног /р/, једанпут на крају речи); (б) графеме ϵ и ϵ у функцији обележавања групе [je] (доследно и у иницијалном и у поствокалском положају); (в) новија интерпункција. Слабије је заступљена употреба спирита и акцената (изостају обична и двострука варија), као и употреба графеме $\dot{\imath}$ у функцији обележавања /и/ испред /j/ (два примера за $\dot{\imath}$, један за н). Изостаје графема ы. Нема примера гласовне групе [ja], као ни примера у којима се очекује употреба грчких слова.

ЛР 1457. Судаћи према издању текста доследније су заступљене: (а) графема $\dot{\imath}$ у функцији обележавања /и/ испред /j/ (само један пример графеме н у овој позицији); и (б) графема λ у функцији обележавања поствокалске групе [ja] (доследно). Слабије су заступљене: (а) употреба графеме ζ (само у једном

примеру у функцији обележавања /a/); (δ) употреба графема ε и є за обележавање [je] (у иницијалном положају лигатуром се најчешће обележава облик 3. л. јд. през. глагола *јесам*; у поствокалском положају уједначен однос). Графема ы није присутна. Од грчких слова доследно се употребљава φ. Употреба спирита и акцената и интерпункције није разматрана.

Л2 1457. Доследно су заступљене: (а) графема ї у функцији обележавања /и/ испред /j/; (δ) графема л у функцији обележавања поствокалске групе [ja]; (в) графеме ε и є за обележавање групе [je] (лигатура само у облику 3. л. јд. през. глагола *јесам*; у поствокалском положају доследно ε и є). Слабије су заступљене: (а) графема њ (три пута у функцији обележавања /a/, два пута у функцији обележавања вокалног /r/); (δ) новија интерпункција (запета није забележена, тачка на доњој линији реда осетно преовлађује); (в) употреба спирита и акцената (нешто више примера за двоструку варију). Није забележена графема ы. Од грчких слова бележи се ν.

С2 1457. Доследније су заступљене: (а) графема њ (седам примера за обележавање вокала /a/, шест примера за вокално /r/ и једанаест примера на крају речи); (δ) графема ї у функцији обележавања /и/ испред /j/ (доследно). Слабије су заступљене: (а) графеме ε и є за обележавање групе [je] (у иницијалном положају лигатура само у облику 3. л. јд. презента; у поствокалском положају двоструко више примера за ε и є); (δ) новија интерпункција (релативно уједначен однос примера са старијом и новијом интерпункцијом); (в) употреба спирита и акцената (изостаје оксија, примери обичне и двоструке варије). Изненађује скоро доследна употреба лигатуре и у функцији обележавања групе [ja]. Изостаје графема ы. Од грчких слова бележи се ν.

ЛД 1457. Доследнија употреба графеме *ї* у функцији обележавања /и/ испред /ј/ (само два примера графеме *н* у овој позицији). Слабије су заступљене: (а) употреба графеме *ъ* (два примера у функцији обележавања вокалног /р/); (б) графеме *ε* и *є* за обележавање групе [је] (у иницијалном положају лигатура само у облику 3. л. јд. глагола *јесам*; у поствокалском положају уједначен однос); (в) употреба спирита и акцената (оксија у малобројним примерима, варија изостаје, једино се двострука варија употребљава у великом броју примера). Изненађује скоро доследна употреба употреба лигатуре *и* у функцији обележавања групе [ја]. Примери старије интерпункције са тачком на средини реда двоструко су чешћи. Изостаје графема *ы*. Нема примера у којима би се очекивала грчка слова.

СД 1476. Изостају најважније одлике ресавског правописа: (а) графема *ъ*; (б) графема *ї* у функцији обележавања /и/ испред /ј/ (доследно *н*); (в) графеме *а* у функцији обележавања гласовне групе [ја] (доследно лигатура *и*). Само у једном примеру употребљена је графема *ы*, као и графема *ε* у функцији обележавања групе [је] у иницијалном положају (у поствокалском положају доследно лигатура *к* у овој функцији). Нису забележени спирити и акценти, као ни употреба интерпункцијских знакова. Нема примера у којима би се очекивала употреба грчких слова.

Према заступљености одлика ресавског правописа сви испитивани документи могу се сврстати у једну од три групе: (а) документи у којима преовлађују одлике рашког правописа (одлике ресавског правописа нису потврђене или су потврђене само изолованим примерима) – СД 1476; (б) документи у којима употреба ресавског правописа није стабилизована – ЛД 1457; (в) документи у којима је употреба ресавског правописа стабилизованија – ТЈВ 1456, Л1 1457, С1 1457, Г 1457, ЛР 1457, Л2 1457 и С2 1457.

4. ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

У повељама и писмима деспота Лазара и Стефана Бранковића присутно је више правописних варијација него у повељама деспота Ђурђа насталим од краја треће деценије XV века. Правописне варијације запажају се не само у односу СД 1476 према осталим документима, већ и, што је посебно интересантно, унутар групе докумената насталих 1457. године. Уместо даљег ширења и стабилизације употребе најважнијих одлика ресавског правописа, у испитиваним документима долази до слабљења правописних норми. У односу на повеље деспота Ђурђа настале од краја треће деценије XV века посебно су слабије заступљене: (а) употреба графеме *л* у функцији обележавања групе [ја] у поствокалском положају; (б) употреба графеме *ы*; (в) употреба спирита и акцената (посебно оксије и обичне варије). Ове чињенице, на први поглед парадоксалне, могу се објаснити, с једне стране, световним карактером испитиваних докумената (што је од пресудног значаја за изостајање графеме *ы*), а с друге стране, друштвеноисторијским контекстом у коме су они настали. Време опште несигурности непосредно пред пад Деспотовине морало је оставити трага и на делатност писара у канцеларији наследника деспота Ђурђа Бранковића.

Литература

- БЕЛИЋ, Александар (2007). Учешће св. Саве и његове школе у стварању нове редакције српских ћирилских споменика. У: *Изабрана дела Александра Белића, том 7: Историја српског језика (студије, расправе, кришике)*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 357–396.
- ГРИЦКАТ, Ирена (1978). Одлике ресавске редакције у старијим преписима Душановог законика. *Јужнословенски филолоџ XXXIV*, 111–147.

- ЈЕРКОВИЋ, Вера (1980). Средњовековне ортографске школе код Срба. *Југословенски семинар за сѣране славистѣе* XXXI, 19–29.
- МОШИН, Владимир (1968). *Революције у историји српског правописа, Библиоѣкар* VI, 465–475.
- НЕДЕЉКОВИЋ, Олга (1965). Правопис Ресавске школе и Константин Филозоф. Ђ. Трифуновић (пр.). *Сѣара срѣска књижевностѣ у књижевној критѣици, књ. 1: Сѣара књижевностѣ*, Београд: Полит, 467–475.
- ПОЛОМАЦ, Владимир (2011). Језик повеља и исправа деспота Стефана Лазаревића и Ђурђа Бранковића. Универзитет у Крагујевцу: Докторска дисертација у рукопису.
- ПОЛОМАЦ, Владимир (2012а). Типови ортографских норми у српским повељама од краја XIV и током XV века. *Научни сасѣанак славистѣа у Вукове дане* XLI, 285–297.
- ПОЛОМАЦ, Владимир (2012б). Језик повеља и писама деспота Лазара и Стефана Бранковића са аспекта историјске дијалектологије. *Срѣски језик* XVII, 333–359.
- ПОЛОМАЦ, Владимир (2012в). Напомене о правопису и језику у повељи монахиње Јевгеније (кнегиње Милице) манастиру Високиим Дечанима“. У: Татјана Суботин Голубовић (ур.), *Дечани у свейлу археоѣрафских исѣраживања*, Београд: Народна библиотека Србије, [у штампѣ].
- СИНДИК, Душан (1978). Српске повеље у светогорском манастиру Светог Павла. *Мешовѣија ѣрађа* VI, 183–205.
- СПРЕМИЋ, Момчило (1994). *Десѣоѣѣ Ђурађ Бранковић и њеѣово годѣ*. Београд: Српска књижевна задруга.
- LASCARIS, Mihail (1935). Actes serbes de Vatopédi. *Byzantinoslavica* VI, 167–185.

VLADIMIR R. POLOMAC

RESAVIAN ORTOGRAPHY IN THE CHARTERS AND LETTERS OF
DESPOT LAZAR ET STEFAN BRANKOVIĆ

Summary

In the study we research the presence of the most prominent traits of the Resavian orthography in the charters and letters of Despot Lazar and Stefan Branković, the heir of Despot Đurađ Branković. Based on the conducted analysis we can conclude that in the corpus there are more orthographic variations rather than in the charters of Despot Đurađ (documents from the the end of the third decade of the XV century). Instead of further expansion and further stability of the the use of the most important traits of the Resavian orthography, in the analyzed documents we have encountered a regression of orthography. In comparison with the charters of Despot Đurađ from the end of the third decade of the XV century, we have noticed scarce presence of: a) the use of grapheme Q; b) the use of grapheme a functioning as the designation of the [ja] group in the postvocalic position; and c) use of the script and accent (especially the *oxia* and the regular *varia*). These facts, at a first glance paradoxal, can be explained, from the one perspective, by the secular character of the analyzed documents (which is the most relevant for the excluded grapheme Q), and from the other perspective, by the social and historical context within which all of these documents have appeared. The time of the omnipresent instability before the fall of the Despotate was prone to leave traces likewise on the work of scribe, in the office of the heir of Despot Đurđe Branković.